

POKORNOST

Ishak ALEŠEVIĆ

Vrlo često se, kad nam se nešto postavi kao pitanje ili kad smo izazvani provokativnim postupkom, potvrdi pravilo da o onome što nam je najbliže, sa čime smo u stalnoj vezi, ono što činimo i primjenjujemo, da upravo o tome imamo vrlo malo znanja. Bolje rečeno, nešto koristimo godinama, a da o tome nismo nikad zbiljski promišljali, nadnijeli se nad to, izučili ga u njegovoj samoj suštini i širini njegovog obuhvata. Ovome razlog, prosto, to što smo dugo živjeli islam po automatizmu kao vlastitu kulturu, obrazac ponašanja, običaj, i ne pomišljajući da će mnogo toga doći u priliku da se obrazloži, protumači ili, pak, odbrani.

Naime, nedavno se, u raspravi o islamu, čulo i ovako postavljeno pitanje: „Kako u islamu i kod muslimana djeluje opći princip pokornosti koji se, kao što znamo, ne odnosi samo na molitvu?“ Ovo nas je ponukalo da potražimo odgovor.

Uočili smo metodološku postupnost. One koji treba da slijede, slušaju, pokoravaju se prvo treba uvjeriti u Onoga Koji to traži, da je On sa željom da učini najbolje. Isto je i sa sadržajem, odnosno predmetom onoga što se naređuje, ili onoga što se zabranjuje. To mora biti obrazloženo racionalno, lahko shvatljivo, uvjerljivo.

Tako Kur'an prvo podstiče i ohrabruje prema Allahu i veli:

“Allah istinu govori i na pravi put izvodi!” (1); “Allah želi da vam olakša, a čovjek je stvoren kao nejakko biće” (2); “Allah želi da vam oprost” (3); “Allah je prema ljudima zaista vrlo blag i milostiv“ (4); „Gospodaru naš, Ti si, zaista, dobar i milostiv (5) i dr.

Potom, on to čini i u odnosu na sam Kur'an. Već na samom početku njegovog čitanja traži se neupitno povjerenje u njegov sadržaj:

“Ova Knjiga, u koju nema nikakve sumnje, uputstvo je svima onima koji se budu Allaha bojali” (6); ili: “A ova Knjiga koju objavljujemo jest blagoslovljena” (7); “Elif-lam-ra. Knjigu Ti objavljujemo zato da ljude, voljom njihova Gospodara, izvedeš iz tmine na svjetlo, na put Silnoga i Hvaljenoga” (8); “On ne govori po hiru svome – to je samo Objava koja mu se obznanjuje” (9) i dr.

Zatim, Kur'an traži i zahtijeva od onih koji su prihvatili i povjerovali da se u vlastitu korist pokore i predaju onome što se od njih traži, pa kaže:

“O vjernici, pokoravajte se Allahu, i pokoravajte se Poslaniku, i predstavnicima vašim. A ako se u nečemu ne slažete, obratite se Allahu i Poslaniku, ako vjerujete u Allaha i u onaj svijet; to vam je bolje i za vas rješenje

ljepše" (10); i slijedeći ajet: "Kad Allah i poslanik Njegov nešto odrede, onda ni vjernik ni vjernica nemaju pravo da po svom nahođenju postupe. A ko Allaha i Njegova Poslanika ne poslušaju, taj je sigurno skrenuo s pravoga puta" (11).

Tumačeći sljedbenicima islama ajete Božije o pokornosti i poslušnosti, Poslanik to dovodi u vezu sa obaveznošću, ali samo do mjere u kojoj se ne krši božansko, a što je po islamu isto što i najbolje i najispravnije. Stoga, dio ajeta koji kaže o pokornosti: „I predstavnicima vašim“, obuhvata kako Poslanika, tako sve koji su nadležni, nadređeni, zastupnici, učenjaci, učitelji, a koji iznad svega služe i pokorni su Allahu.

Abdullah bin Omer prenosi slijedeće Poslanikove riječi: „Poslušnost i pokornost obaveza su muslimana u stvarima koje on voli, kao i u onim koje on ne voli, a koje ne vode u gijeh. Ukoliko se zahtijeva grijeh, tada nema poslušnosti niti pokornosti“ (12). Dakle, „pokornost je samo u činjenju dobra!“ (13), prenosi Ibn Abbas.

Dobro, prema učenju islama, odnosi se na sve što je sadržaj Kur'ana, kao i ono što je u skladu sa preporukama i praksom Božijeg poslanika, kao i ono što se slaže sa društveno odobrenim i prihvaćenim, a ne suprotstavlja se božanskom.

Islam je na svom samom početku izbjegao zamku upadanja u rodovsko, krvnosrodničko, plemensko, kao i kastinsko, stratumsko i klasno.

Dakle, on odriče pravo na pokornost koja prostiće prosto iz činjenice da je neko pripadnik određene socijalne grupe, ili po porijeklu svome potiče iz kaste upravljača, ili je to neko ko posjeduje na osnovu kapitala uzurpirano pravo da gospodari nad ljudima kao nad stvarima.

Na isti način, on je odrekao i pravo religijskim vođama da se uzdižu nad drugima i da zapovijedaju samo na osnovu stečenih znanja, a da iznad tih znanja ne stoji prije svega poštovanje vrhovnog autoriteta Boga i pokornost Njemu. On je ovo uzdizanje postigao zahvaljujući svome zaklanjanju za Vrhovni Autoritet Koji piše Knjigu, objavljuje je ljudima putem Svoga poslanika i potom zahtijeva

pokornost autoritetu Svetoga Teksta, i to od svih.

Prema „Leksikonu islama“ (14), muslimani računaju i kao religijska zajednica i muslimani kao državna zajednica da su svi zajedno pripadnici koji su pokorni božanskoj objavi koja je pokrila sve dijelove njihovih života. To je jedinstvena orijentiranost na red i zakon koji se ima poštovati i pokoravati mu se kako u naredbama, tako i u zabranama, bilo to za jedinku, familiju ili društvo, kao i za internacionalnu vezu u ummet. Tako su muslimani i kao pojedinci, kao zajednica i kao društvo dužni svoju volju podrediti Božijoj, tj. Božijem zakonu i njegovoj volji datoj kroz taj zakon.

Zahvaljujući upravo ovakvoj orijentiranosti, Kur'an je među muslimanima tokom stoljeća prihvaćen ne samo kao sveti tekst molitve, nego kao uzvišen sadržaj izravnog obraćanja čovjeku. Njega se duboko cijeni i poštuje i kad se njegove upute, naredbe i zabrane ne primjenjuju, ili se od njih odstupa, ili se, pak, kroz životnu praksu krše. On uvijek ostaje snaga iznad čovjeka, jer se niti za trenutak nikad nije izgubio osjećaj i spoznaja da je to nepatvorena Riječ Božija, uzvišeni autoritet riječi koji crpi snagu iz Vrhunskog Autoriteta – iz Autoriteta Samoga Boga.

Čovjek u poslušnosti i pokornosti prema Bogu neće niti najmanje izgubiti od svoje ljudske slobode i kreativnosti. On, naprotiv, pokornošću prema Bogu odriče se pokornosti, poniznosti i iznad svega poniženja da kao najviše biće u prirodi i svemiru čini pokornost čovjeku, ideologijama – kao od čovjeka proklamiranim lažnim uputama, predmetima kao idolima i požudama kao idealima. On iz neuravnoteženja putem pokornosti Bogu ulazi u otrježnjenje, samopunoću, dostojanstvo i ravnotežu tako potrebnu da bi se normalno i ispravno djelovalo i funkcioniralo, a koje modernom čovjeku odista nedostaje.

Između čovjeka i Objave stoji čovjek. To smo prvo dosegli u liku i djelu samoga Poslanika, s.a.v.s., gdje se on pojavljuje ne samo u ulozi prenosioca Objave čiji su dijelovi silazili postupno u periodu slanja Objave tokom 23 godine i u kom periodu on djeluje i kao

prenosilac, dostavljač i kao upućivač na Božiji put koji se daje i trasira, a i kao idealan primjer sljedbenicima islama. Nikad, ni u jednom trenutku, on nije svojim postupkom zasjenio onu uzvišenost onoga što mu se Objavljuje. Uvijek je ostavljao to područje vidljivim i naročito ga isticao. Naprotiv, vodio je ljude ka Izvoru da se sa njega krijepe i snagu uzimaju, a što je i sam činio, na ovaj način nam pokazujući, dajući do znanja, da se on i kao poslanik i kao čovjek dosljedno drži u odanosti i svojoj pokornosti.

Prema tome, Bog zapovijeda i Njemu je pokornost. Ukoliko to čovjek hoće da priušti i za sebe, da ga se sluša i slijedi, pokorava, mora, po islamu, prvo zadovoljavati kriterij ličnog odnosa spram autoriteta Boga. Čak se od njega traži i zahtijeva veća doza poslušnosti i pokornosti. Jer, ukoliko želimo sačuvati dostojanstvo, s jedne strane, onoga ko traži da ga se sasluša i slijedi u onome što Bog zapovijeda, onda ta osoba mora biti nosilac dijela autoriteta koji se uzima za sebe iz autoriteta Objave i da, istovremeno, zadržavajući ličnu slobodu osobe, dovede tu osobu u poziciju da bude vođena i usmjeravana prema Objavi koja joj se nudi. To može biti samo onaj vođa koji vodi iz svoje unutrašnjosti, iz svoje duše, a ne iz svoje vanjštine. Ovo osoba koja slijedi osjeti, prepoznaje, cijeni i prihvata.

Kad smo kod pitanja autoriteta, uočavamo da je najčešći susret sa onim autoritetom koji je iz vana izgrađen i nametnut. To je autoritet za jedno područje na kome je određena osoba sa pozicijom moći, jer mu sama sredina pogoduje tome, naprimjer nužno zanimanje koje neko obavlja u malom i zabačenom kraju, ili je to pozicija na društvenom polju: politički vođa čija je partija pobjednička na građanskim izborima, odnosno neka upravljačka pozicija u društvenoj organizaciji ili firmi ili, pak, specifično zanimanje, kao što je to pozicija sudija, liječnika, učitelja, oficira koje u pravilu imaju oni koji zavise od njihove pozicije u društvu, ili stručni vokabular, a uz to su unutar sebe rangirani, odnosno činovani.

Sve ovo stvara kod onih koji ih okružuju, ili o njima ovise, osjećaje uniženosti, prikrivene zavisti i neke vrste otpora, jer ih slijede iz potrebe, moranja i neslobode. Dakle, slijedenje i pokoravanje ovdje su stvar ovisnosti, potrebe,

nužde ili sile. Ne osjeća se potreba za stalnim slijedenjem i pokornošću (15).

Međutim autoritet koji se izgradio iznutra izaziva kod onih koji ga okružuju i slijede osjećaje i potrebu poistovjećenja sa njim. On je težnja, a uz to je posve običan i jednostavan. On plijeni i osvaja iz svoje nutrine. Sam Muhammed, s.a.v.s., i kad je bio u poziciji vladara, bio je bez kraljevskog sjaja i ceremonijala. Isti sa ostalima u jelu, piću, međusobnom saobraćanju. Osim što je bio oslovljavan sa Glasnik, Allahov Poslanik, zvali su ga i osobnim imenom, samo Muhammede. Slobodno se kretao, sjedio, družio. Čak je izrazito volio siromašne. Iz svoje punine nije ni osjećao potrebu da se nameće i dokazuje. Uvijek je skretao pažnju na Objavu i pokoravanje njoj. Poslije su njegovi ashabi saopćavali da su uvijek nakon rastanka sa njim postajali u sebi uvjerljiviji, jači, ispunjeni (16).

Zašto je ovo savršeno funkcioniralo kod Poslanika, s.a.v.s., i njegovih ashaba? Odgovor leži u posve istom shvatanju onoga što se traži kako kod onoga ko zapovijeda, tako i kod onoga ko izvršava zapovijed. Jednostavno, nije bilo alternativnih pogleda, mišljenja, stavova. Zajednica i društvo izgrađivani su ne na krvnom, srodničkom ili teritorijalnom principu, nego na ideji islama koja se jednako ticala svih i koja je sve njih zajedno prožimala. U suprotnom, bilo bi otpora i neposlušnosti na svaki zahtjev.

Ali, ovdje je sudjelovao još jedan izuzetno važan faktor. On je, po našem mišljenju, podjednako bitan kao i prethodno spomenuta sveprožimajuća ideja islama. Riječ je o jedinstvenom obrascu primjene islama čiji je jedini kreator bio sam Poslanik. Unutar islama njemu nije proturječio još jedan „islam na drukčiji način“ od onoga koji je on dao u svojoj praksi.

Nama danas posluh i pokornost priječe podjednako moćno kako vanjski, vanislamski faktori, tako i unutarnji, koji se odnose na različitosti u našim gledanjima na iste propise koji se od nas traže da ih vršimo.

Tako se dobija dojam o islamskom nesporazumu, pa slijedstveno iz toga i muslimanskom nesporazumijevanju. Otuda, toliko mnogo problema vezanih za pitanje pokornosti, pa čak i u samoj obrednoj praksi.

Onaj ko je u ulozi onoga koji poučava, zastupa ili zapovjeda, nije i u ulozi obnovitelja ili inovatora. Njegovo se pravo zahtijevanja pokornosti i potčinjenosti ne smije dovoditi u ulogu onoga ko propisuje.

U praksi se pokazalo da su najuspješniji oni autoritativni vođe koji insistiraju na ustaljenim, općeprihvaćenim, pozitivnim formama, koji inoviraju samo onoliko koliko je nužno da se oslobodi naslaga stranih islamu unutar određenog oblika prakse, i ne više od ovoga. Rušenje tradicije koja je zasnovana na temeljima Kur'ana i sunneta i koja je kroz stoljeća živjela i postala sastavnim dio duhovnog i kulturnog bića našeg naroda izaziva duboke poremećaje u biću naroda i sakate ga jednako, ako ne i više, od moćnog prodora posve prisutnog sekularizma. To novo neće postati općeprihvaćeno i izgraditi se u neku novu tradiciju, pa makar se zaklanjalo za svoju baziranost u samim temeljima islama. Ako je autoritet vjeran tradiciji, on dalje učvršćuje i cementira postojeće, a praksom grupu snažnije veže u zajednicu. Ukoliko se prihvati principa inoviranja, dogodit će se podijeljenosti. Samim prihvatom nove prakse od jednog dijela grupe dobija se njena podijeljenost u dvije cjeline, u dvije grupe, jednu manju, koja je prihatala novu praksu, i drugu, veću, koja se suprotstavlja novom i želi po svaku cijenu zadržati staru, već ustaljenu praksu.

Današnjem problemu posluha i pokornosti nadalje mnogo doprinosi ličnost osobe čijim se naredbama ima pokoriti.

Jedni su toliko umišljeni da drže da sve što traže to prikazuju kao sami izraz Božije volje i svjesno prešućuju svoje ljudske nedostatke i slabosti. Sebe izlažu kao idealnu osobu visoko uzdignutu iznad drugih, dostojnu da je se bespogovorno sluša i slijedi. Sam Muhammed, s.a.v.s., naglašavao je da su neke stvari koje iznosi pred svojim ashabima samo njegova sugestija i ne više od toga, i rekao bi: „U onome što mi nije objavljeno ja sam ravan nekom od vas“ (17), kao i: „Ne hvalite me pretjerano. Pa, ja sam samo Allahov rob!“ (18). Ali, spomenuti se ne rukovode Muhammedovim, s.a.v.s., primjerom. Oni su zaokupljeni isticanjem sebe više negoli same ideje islama, pa na ovaj način

gube na okupu i slijeđenju od onih od kojih se to očekuje.

Drugi, pak, ne posjeduju dovoljnu unutrašnju energiju. Oni koji slijede lahko osjete razliku između onih koji su prožeti idejom islama i onih koji to nisu, koji to odveć olahko drže, ili ideju nose kao pretežak teret. Ovi su mehanički, tehnički, transmisiono uz ideju. Metodološki kvalitetno to rade, pa, ipak, nisu, osim prenesenog znanja i naučenog prakticanja, zavrijednili i da se oni koji slijede stope sa idejom u dobrovoljnom potčinjavanju u kom osjećaju radost pokornog. Naprotiv, zalažu se za slobodu ličnog koje je neprikosoveno i koje ne mora u svakom slučaju biti izraz primjene u životnoj praksi onoga što se izlaže?! Složili bi se sa ovim ukoliko je riječ o profesoru filozofije koji naprosto izlaže ideje i podastire ih slušaocima bez namjere i obaveznosti da se izložene ideje prenesu i na plan života.

Treći su konformisti. Oni zaboravljaju ili neće da znaju da je onaj ko traži da se nešto radi, vrši, da je on i vođa i glavni kreator, inspirator. Međutim, konformistički autoritet teži ispuniti želje i nastojanja onih koji ga slijede. On vrlo oprezno čini sve što čini da bi izbjegao sukobljavanja i konfrontacije. Tako on služi masi i slijedi je. Uvijek oni koji slušaju i pokoravaju se očekuju i suprotno od onoga što oni misle i rade. Čekaju da budu opovrgavani, negirani, ispravljani, preusmjeravani. Ali, svega ovoga nema u konformiste. On je zadovoljan da je u poziciji da ga se sluša, i ne više od ovoga. Ovaj problem uočljiv je i kod većine modernih familija u kojima se roditeljski autoritet toliko srozao da su pretvoreni u servis za ispunjavanje dječijih želja.

Ovakav konformistički autoritet dodatno ugrožava poniznost i pokornost i dalje zamagljuje sliku Božijih zahtjeva prema čovjeku.

Međutim, ideja islama je naučiti islam, potom živjeti ga, odnosno potvrditi ga praksom i usvojiti ga do te mjere da pokornost postane izraz vrhunske sreće u čovjeku.

Sasvim je jasno da, kad je riječ o pokornosti, onda se misli dvoje: Oni koji tu pokornost traže i oni na koje se ta pokornost odnosi. I jedni i drugi potpadaju pod

podvrgnutost Božijoj volji u izrazu date Objave koja im je i data i (za) data.

Šta trebaju činiti oni koji zapovijedaju?

Oni su prvenstveno usmjereni na to da se u islamu prepozna Božije Dobro darovano čovjeku. Potrebno je paralelno islam istaći kao dobro ne samo po muslimane, nego i po cio svijet, dakle po čovječanstvo.

U sveprisutnijoj nadvijenosti ekološke katastrofe po ljude i svijet, iz Objave potcrtati i naglasiti one sadržaje koji se odnose na prirodu i planetu Zemlju, što bi bilo svojevrsno izvlačenje Objave iz sjena i sa rubova života u samo njegovo središte. To je, istovremeno, odustajanje od neproduktivnog prisvajanja Božijeg Dara samo muslimanima, nego njegovo upućivanje darovanom čovječanstvu. Jer, uočili smo da smo kao muslimani ponekad doživjeli Objavu na nov i bolji način nakon što ju je neko izvan islama kvalitetnije čitao i predstavio (19)

Prepoznati islam kao opće dobro znači njegovo neprisyajanje samo za sljedbenike islama, nego i za čovjeka uopće. Otkrivanjem i primjenom iz islama temelja socijalnog uređenja, prava, osnova u ekonomiji, moralu ljudske zajednice, dobijamo jedan vid pokornosti koja je izvanmuslimanska, u suštini kur'anska, dobijena prihvatanjem koristi iz Objave koji u Kur'anu vide mudrost i hoće iz nje da se okoriste. Nije snaga Kur'ana u njegovoj ideji kao ideji, nego je njegova moć u sili da se u akciji potvrdi, u tome što odgovara egzaktnim odnosima, kao i u njegovoj pokretačkoj sili da prouzrokuje i novo i kvalitetno bolje. On uzrokuje unutarnje slaganje pojedinaca i gradi zajednicu i daje realnu viziju da upravlja razvojem društva, i to ne na način da ruši i nanovo izgrađuje, nego da popravlja i dograđuje. I ovo je to što okuplja ne samo muslimane nego i druge oko Kur'ana, pa makar se to ticalo samo znatiželje ili njihovog naučnog interesa. Taj susret sa Kur'anom izaziva potragu za onom *kreativnom manjinom* koja vodi i pokazuje Put, koja iz onog najdubljeg i najiskrenijeg traži i zapovijeda u interesu ideje islama. Nosioci ideje bili su ono što je odista priuštilo širenje i uspon islamu tokom dugih vjekova njegove moći. Danas ona u dobroj mjeri ne djeluje kao organizirana skupina. Imamo pojedince koji zapovijedaju, ali to nije

ono što Bog hoće i što On traži. Dobrim dijelom ova stvaralačka manjina, gubeći svoju snagu i moć iz ideje, nadomještala je gubitak duhovne energije i inspirativnog elana vezom sa silom i vlašću kako bi se održala, i tako se izrodila u *dominantnu manjinu* , kako to primjećuje i sam Toynbee (20).

Onaj kojem se zapovijeda, on nije pasivan primalac zapovijedi. Pogotovo ne danas, u vremenu u kome se svijet ne samo vrtoglavlo kreće, nego još vrtoglavije i mijenja, i u kome je ogromna masa ponuđenih duhovnih sadržaja, a dostup informacijama omogućen gotovo svakom. Umjesto pasivnog upijanja i servilne pokornosti, to za svako trebati, morati, činiti, ne činiti, traži se izvorni argumenat i obrazloženje. Zato je najdjelotvorniji put razvijanje svijesti o primarnom dobru u Objavi po sve njene sljedbenike. Pokornost učiniti dinamičnom i živom, a ne pretvarati je u potčinjavanje i nadvladavanje sloboda u mišljenjima i postupcima. Možda jedan vid saradnje jednih i drugih. Učiniti uklon prema principu šura po kome svi imaju pravo na mišljenje, sugestije i prijedloge, i jednako pravo da se njihovi prijedlozi i mišljenja usvoje te, na kraju, kroz *sito* Božije Knjige učini se provjera prihvaćenog, pa tek potom se izrekne: da ili ne (21). Ovo aktivno uključivanje onih što se podvrgavaju nije nešto novo, to je povratak na zagubljeno i zaboravljeno.

U ranom islamu niko nije ostavljen da pasivno participira, čak i u onim fundamentalnim područjima. Uz to, ostavljen je veoma širok tok za vlastitu kreativnost, bez čega nije ostavljeno ni područje bogoslužja.

Uz propisano Kur'anom i sunnetom u namazu, imamo ono što je mendub – lijep postupak prepušten onome ko čini namaz. Uz propis zekata data je mogućnost sadake, dobrovoljnog davanja koliko se hoće u različitim oblicima i kategorijama opnima kojima je to potrebno, koje sami odredimo.

Ista mogućnost data je čovjeku i u izvanobrednim područjima islama.

Dovoljno je od onih koji rukovode da odrede prioritarno i primarno i da u tom smjeru vode, a svaki od članova Zajednice mora se u svakom trenutku osjećati suodgovornim,

korisnim, potrebnim. Ne gušiti inicijative, nego biti otvoren za ideje. Svaka osoba mora imati osjećaj lične važnosti i uvažavanja, kao i osjećaj da i sama ne samo sudjeluje u dobru, nego da se o to dobro osoba i bogati i kroz njega prosperira. Jedan posve pragmatičan pristup. Ovaj pristup kod mladih je sve uočljiviji.

Možemo slobodno konstatirati slijedeće: generacije iz tradicionalnih sredina posjedovale su samo osjećaj i potrebu da se bude pokorno Bogu i one koji su ih u tome vodili pitali su jedino to: „Kako da izrazimo svoju pokornost?“ Potom se, u narednoj generaciji, susrećemo sa pitanjima: „Kako izraziti svoju pokornost?“ i: „Zašto činiti pokornost?“

Nova, pak, generacija uz prethodna dva pitanja naročito ističe korisnost po sebe same i naglašava to pitanjem: „Šta nam se iz pokornosti Bogu nudi za uzvrat?“ Drugim riječima, mlada generacija hoće islam koji će biti sam sok života, kvalitetan odgovor na sve izazove modernoga, jedna kreativna snaga, oni priželjkuju njegovu spasiteljsku ulogu za same sebe, kao i općenito, u životu, u svijetu.

Stoga pokornost nije slijepa poslušnost nego impuls prema boljem, većem, uzvišenijem. Ona nosi snagu motivacije i akcije.

Istinski islamski autoritet, da bi izvršio kvalitetno zadatak i da bi mu se pridalo povjerenje, mora izazvati dvoje kod onih koji ga prate, slijede, slušaju. Najprije, izgraditi potrebu i jaku želju u onih koje vodi za jedinstvom i slogom u zajednici i potom dati viziju, predstavu, jasno izražen cilj kome teži cjelina i u kome svaki pojedini član igra određenu ulogu i ima konkretnu zadaću.

Bilješke

1. Kur'an, Al-Ahzab, 4. dio ajeta, prema prijevodu: Kur'an s prevodom, preveo Besim Korkut, El-Kalem, Sarajevo, 1989.
2. Kur'an, En-Nisa, 28. ajet, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.
3. Kur'an, En-Nisa, 27. dio ajeta, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.

4. Kur'an, Al-Baqara, 143. dio ajeta, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.
5. Kur'an, Al-Hašr, 10. dio ajeta, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.
6. Kur'an, Al-Baqara, 2. ajet, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.
7. Kur'an, Al-An-am, 155. dio ajeta, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.
8. Kur'an, Ibrahim, 1. ajet, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.
9. Kur'an, An-Nadžm, 3. i 4. ajet, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.
10. Kur'an, En-Nisa, 59. ajet, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.
11. Kur'an, Al-Ahzab, 36. ajet, prema prijevodu: Isto, bilješka 1.
12. Hadise u svojim zbirkama bilježe Buhari i Muslim.
13. Hadis u svojoj zbirci bilježi Buhari.
14. Adel Theodor Khoury/Ludwig Hagemann/Peter Heine, Islam-Lexikon, 3 Bände, Herder, Spektrum, Freiburg, ... 1991., str. 294-295.
15. Helmut Schoeck, Soziologisches Wörterbuch, Herderbücherei, Freiburg, 1973. Str. 37-38.
16. Muhammed Hamidullah, Muhammed a.s., Život, knj. I, Djelo, knj. II, Zagreb, 1977. u knj. II, str. 254. i detaljnije u: El-Kastalani, Iršad as-sari šarh al-Buhari, Kairo, 1267.
17. Hadis u svojoj zbirci bilježi Taberani.
18. Hadis u svojoj zbirci bilježi Buhari.
19. Podsticajni doprinos Annemarie Schimmel . Preporučujemo njeno djelo: Muhammed Alejhislam kao divan uzor, u prijevodu na bosanski Muhameda Baščelić, Libris, Sarajevo, 2007. kao i Pogovor, str. 133 – 146.
20. Vidjeti kod Toynbee, Arnold Joseph, A Study of History, New York, 1947. - D.S.Somervel skraćena verzija. / Djelo *Proučavanje historije* koje skreće pažnju na nužnost prihvatanja da Bog aktivno sudjeluje kako u svemiru tako i u ljudskoj povijesti , te kako je povratak čovjeka Bogu nužan u cilju njegovog spasenja i za ovo navodi niz činjenica.
21. Vidjeti: Kur'an, Ali Imran, ajet 159., i Eš-Šura, ajet 38., te komentar pod 13. u Kuran Časni, prijevod hfz. M. Pandža i Dž. Čaušević, Stvarnost, Zagreb, 1969.s.644.

Summary

SUBMISSION

Ishak Alesevic

The Qur'an orders the submission. This submission refers primarily to submission to Allah s.w.t., articulated through consistency in following the Qur'an as a direct word of God. This is then followed by submission to His Prophet articulated through following his Sunnah.

Submission is ordered to the selected representatives, as well as learned ones, if their requests and behavior are in accordance with what God orders and Prophet recommends.

The Prophet himself is the first example of submission which he in turn demanded from all those who are representatives, authorities, those who have knowledge, power, authority and who ask they are obeyed and followed.

However, the submission today is in crisis due to outside influence of secularism and diminution of the religion's social role. In addition, submission is in crisis due to some internal factors. That is chiefly represented in inadequate knowledge of those who should follow the authorities. Nevertheless, the biggest problem with the issue of submission lies within the authority itself. An authority and leadership crisis can only be conquered through active cooperation and support of both „superior“ and „inferior“ which is achieved through development of leadership from within depths of the soul and heart of those with whom trust is placed and who are given unreserved obedience. This being so since their power is drawn from the depths of the faith within rather than the force and power that is outside. This is further achieved though directing the strength towards idea of Community and by gathering everyone around that Community. Everyone participates and has their role in the Community with a need to be active participants and creators but also guardians. Finally, this gathering around the Community is accomplished through participation in common good.

موجز

الطاعة

إسحاق أليشيفيتش

الطاعة واجب ديني فرضه القرآن الكريم، وتتعلق في المرتبة الأولى بطاعة الله سبحانه وتعالى التي تتمثل في الالتزام بتطبيق ما خاطب الله عز وجل به الإنسان مباشرة في القرآن الكريم. ويليه طاعة رسوله المتمثلة في إتباع سنته.

وطاعة الممثلين المنتخبين والعلماء واجبة، ما دامت أوامرهم وتصرفاتهم منسجمة مع ما أمر به الله سبحانه وتعالى وأوصى به رسول الله صلى الله عليه وسلم.

كان رسول الله صلى الله عليه وسلم المثل الأعلى في الطاعة، ولذا فقد طلب من كافة المسؤولين والنواب والعلماء وأصحاب السلطان وغيرهم ممن يطلبون من الآخرين أن ينفادوا لهم ويتبعوهم، أن يضربوا هم أنفسهم المثل في الطاعة.

تعاني الطاعة اليوم من أزمة بسبب تأثيرات العلمانية من الخارج، وضعف الدور الاجتماعي للدين. ولكن أزمة الطاعة سببها أيضا عوامل داخلية، وأولها عدم المعرفة الكافية عند من يجب أن يطيعوا المسؤولين. ولكن المشكلة الأساسية في قضية الطاعة تكمن في الشخصية القيادية ذاتها، ويمكن التغلب على أزمة القيادة والزعامة بالتعاون الفعال بين القادة والرعية، ويتحقق ذلك ببناء القيادة في داخل نفوس وقلوب القادة، لأن قوتهم تنبع من أعماق الثقة بهم، لا من القوة والسلطة الخارجية. ومن ثم التوجه نحو فكرة الجماعة وتجمع الجميع داخلها، بحيث يساهم كل فرد بدوره فيها، ويرضي حاجته في المشاركة الفاعلة والإبداع داخل الجماعة وفي الدفاع عنها وحمايتها أيضا. وفي الختام فإن التجمع في جماعة يتم من خلال المشاركة في الخير المشترك الذي يتيح لكل فرد أن يحقق خير نفسه، وذلك من خلال الرؤية المعطاة والهدف الأمثل الذي يطمح إليه الجميع.